

ЕКОНОМІЧНІ ВЧЕННЯ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

здатність приймати ефективні економічні рішення багато в чому ґрунтується на системності теоретичних уявлень про закономірності економічного розвитку, які студенти-економісти отримують у вищих навчальних закладах. Велику роль відіграють історико-економічні знання, які формують вміння і навички дослідження об'єктивних економічних процесів і закладають здатність до творчого обґрунтування і подальшої реалізації економічних рішень.

Історії економічної науки належить прерогатива формування у студентів багатоваріантного економічного мислення шляхом критичного опанування домінуючих в той або той період теорій та концепцій. Тільки вдумливе осмислення теоретичних здобутків минулого, в чомусь подібних, а частіше суперечливих або й протилежних у методологічному аспекті, дає можливість розробити достовірні підходи до аналізу сучасних економічних проблем. В умовах трансформації світового господарства у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних і соціально-культурних взаємозв'язків ми стали частіше усвідомлювати необхідність докорінного перегляду теоретичних і методологічних підходів у дослідженні історії економічної думки і використання інструментів для пізнання і показу різнобічних аспектів економічної історії.

У зв'язку з цим привертає увагу рекомендований Міністерством освіти і науки України для студентів вищих навчальних закладів ґрунтовний та оригінальний підручник «Історія економічних вчень», який підготовлено авторським колективом фахівців провідних вищих навчальних закладів країни за редакцією докторів економічних наук В.М.Тарасевича і Ю.Є.Петруні¹. У ньому висвітлено питання становлення і розвитку економічних учень від найдавніших часів до сучасності. За структурою і змістом підручник цілком відповідає нормативній програмі курсу "Історія економічних учень". Він містить контрольні та дискусійні запитання, блок основних термінів і понять, перелік рекомендованих першоджерел і додаткової літератури. Крім того, наведено довідково-біографічну інформацію про членів Відділення економіки Національної академії наук України, основні наукові праці вчених і про державні документи. Такий формат подання здобутків українських учених реалізовано вперше.

---

¹ Історія економічних вчень: Підручник / за ред. Тарасевича В.М., Петруні Ю.Є. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 352 с.

Від існуючих навчально-методичних видань і підручників з історії економічних учень запропонована праця відрізняється, перш за все, тим, що в ній надано «наскрізну» характеристику еволюції кожного з головних напрямів історії економічної думки, а також компактністю – матеріал подано у вигляді тем курсу, в яких досить лаконічно викладено історичні умови виникнення того чи того напрямку, зроблено його загальний опис, поміщено відомості про провідних мислителів і вчених відповідної епохи, їхні ідеї, концепції та теорії. Така форма дозволяє уникнути зайвої деталізації, зосередити увагу на ключових моментах і краще засвоїти тему. Кожна тема містить блок матеріалів, орієнтованих на перевірку і самоконтроль отриманих знань.

Мета підручника – запропонувати студентам і всім, хто цікавиться історією економічної думки, засоби для роботи з різними інтерпретаціями минулого. У підручниках останніх років з'являються спроби уникнення однозначно ідеологізованих оцінок, нерідко наводяться альтернативні точки зору на події минулого. Не є виключенням і рецензований підручник. Його текст звільнено від коментарів і критичної оцінки концепцій минулого, що дає можливість читачеві самостійно аналізувати теорію того чи того автора, творчо осмислювати історичні факти.

Теоретичне надбання українських учених-економістів, які здобули світову славу, подано окремою темою і розглянуто поетапно – від середніх віків до сучасності, при цьому розвитку економічної науки незалежної України приділено особливу увагу. Зокрема, акцентовано фундаментальний доробок вітчизняної академічної науки, охарактеризовано головні напрямки і результати досліджень.

Викладенню основного матеріалу кожної теми передують аналіз історичних і економічних умов, за яких формувалися економічні погляди і теорії. Це дозволяє висвітлити рушійні фактори розвитку економічної думки, а саме: зміни, що відбувалися в економічній системі, науці й техніці певного етапу розвитку суспільства. Нові явища, що виникали в результаті цих змін, треба було досліджувати, отже, вдосконалювався аналітичний інструментарій. Економічні школи розглянуто не тільки за хронологією їх виникнення, а і як своєрідний ланцюг економічних ідей і методологічних засад.

Економічні ідеї, концепції та теорії згруповано за напрямками і школами відповідно до історичного процесу зародження, розвитку й удосконалення економіко-теоретичного інструментарію наукових досліджень і з урахуванням їх предметно-об'єктних особливостей. Історія економічних учень одночасно розглядається як

історія методології економічної науки, оскільки предмет і методи наукових досліджень створювалися разом із науковими теоріями і проходили довгий шлях еволюції, відкриваючи можливості для повнішого і поглибленого аналізу економічної дійсності.

Автори підручника зробили спробу реалізувати один із варіантів інтеграційного підходу, який поєднує найбільш значущі складові тих підходів до дослідження складних економічних явищ, що домінували у процесі становлення економічної науки на різних етапах еволюції людства. Серед цих складових слід відзначити такі:

1) системно-синергетична характеристика онтології та гносеології як економічної теорії взагалі, так і окремих економічних учень, течій і шкіл. Останні виникають тієї чи тієї епохи або на зламі епох у конкретному суспільно-природному середовищі та під його впливом еволюціонують (онтологічний аспект), певною мірою відбиваючи багату людську природу – культурно-духовну, етнічну, національну, соціальну, політичну тощо. Вони спираються на критичне сприйняття ідей та вчень попередників, загальну логіку розвитку економічної науки (гносеологічний аспект). Отже, економічні ідеї та вчення є синергетичним результатом взаємодії людського буття і пізнання, тобто результатом, який неможливо отримати на основі звичайної суми або поєднання буття і пізнання, потрібний їх творчий, вищий синтез;

2) основні джерела розвитку економічних ідей, концепцій, теорій, течій і шкіл. До них належать: а) суперечності та зміни суспільно-природного середовища, економічного життя; б) взаємодія різних соціальних верств населення, їх економічних потреб та інтересів; в) суперечності в самій економічній науці та її складових (ідеях, концепціях, гіпотезах, теоріях), а також між економічною наукою і суміжними науками (соціологія, політологія тощо); г) особливості та суперечності індивідуальності, особистості вченого-творця. Науку рухають конкретні люди;

3) «наскрізний» розгляд еволюції (від зародження до теперішнього часу) головних сучасних напрямів, течій та шкіл економічної думки в парадигмальному контексті. Так, у другій темі підручника розглянуто ранні погляди: а) прапарадигма економічної науки, так званий ембріональний період її розвитку, в якому містилися зародки її подальших досягнень і невдач; б) меркантилістська парадигма – безпосередньо передує народженню економічної науки, оскільки започатковує перехід від опису економічних явищ і процесів до їх дослідження і пояснення. У третій і четвертій темах класику і марксизм розглянуто як складові вартісної парадигми, наріжним каменем якої є теорія трудової вартості. П'ята і шоста теми присвячені характеристиці кориснісної парадигми та її неокласичної й кейнсіанської

складових. Незважаючи на відчутні відмінності, їх загальним фундаментом є теорії граничної корисності, витрат виробництва і трьох факторів виробництва. Інституціональний напрям сучасної економічної думки, який відповідає змісту соціальної парадигми, розглянуто в сьомій темі. Увагу сконцентовано на соціальній складовій багатства, на відміну від вартісної та кориснісної складових, характерних відповідно для вартісної та кориснісної парадигм.

Зрозуміло, запропонований підхід не претендує на абсолютну істину, але він дає можливість, по-перше, простежити внутрішню логіку еволюції кожного з головних напрямів економічної думки в контексті розвитку суспільства; по-друге, позначити точки їх дотику, відмінності та суперечності; по-третє, подати українську економічну думку як особливу, самобутню, але водночас таку, що розвивається в контексті світової економічної думки як її невід'ємна складова.

Безумовною перевагою підручника є дослідження процесу становлення нової парадигми економічної теорії та економічних учень кінця ХХ – початку ХХІ століть: інформаційного суспільства, нового кейнсіанства, нових моделей економічного зростання, нового і неоінституціоналізму, теорій екології людини і «технологічного марксизму», економічної думки української діаспори і незалежної України.

Сподіваємося, що ґрунтовний і професійно написаний підручник буде корисним для студентів, викладачів, молодих учених, державних службовців, підприємців, усіх, хто цікавиться історією і сьогоденням фундаментальної економічної науки.

Петро Леоненко, д-р екон. наук